

розвитку держави і права. Цим самим вона чинить активний вплив на правотворчість і правозастосовну діяльність держави.

У процесі правового регулювання правова свідомість виконує низку основних функцій, до яких передусім належать пізнавальна, оцінна, регулятивна.

Пізнавальна – передбачає знання права, інформованість про нормативні акти, про зміст юридичних норм. Реалізується шляхом участі державних службовців у формуванні та безпосередній реалізації правової демократичної держави і громадянського суспільства. Пізнавальна функція виражається в набутті службовцями певних юридичних знань у процесі освітньо-інтелектуальної та службово-виробничої діяльності [6, с. 578].

Оцінна функція передбачає оцінку правової поведінки (діяльності) людей, оцінку права в цілому. Вона дозволяє державному службовцю мати чітке уявлення про сутність державного ладу і характер і політичного режиму, про якість правозастосовної практики, про своє власне службово-правове становище [6, с. 580].

Регулятивна функція реалізується через систему мотивів, ціннісних орієнтацій, правових установок, які виступають специфічним регулятором поведінки людей. Здійснюється за допомогою правових установлень і ціннісно-правових орієнтацій, що викликають ту чи іншу юридичну активність [6, с. 580].

Підвищення правової культури, правосвідомості, забезпечення належної поведінки державних службовців у відносинах з фізичними і юридичними особами безпосередньо пов'язується з гарантіями щодо конституційних прав і свобод громадян, вимагає знань законодавства та точного і безумовного його виконання. Отже, сформована правосвідомість державних службовців є передумовою якісного функціонування правової та політичної систем держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основы правоведения Украины: учеб. пособ. / Кивалов С.В., Музыченко П.П., Крестовская Н.Н., Крыжановский А.Ф. – Х.: Одиссей, 2013. – 432 с.
2. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2001. – 520с.
3. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. – Х.: Консум, Ун-т внутренних дел, 2000. – 704 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е., Кошинец В.В. Юридична психологія: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2007. – 448 с.
5. Фарбер И.Е. Правосознание как форма общественного сознания. – М.: Юрид. лит., 1963. – 205 с.
6. Охотский Е.В. Государственный служащий: статус, профессия, призвание: Учебно-методический комплекс. – Москва: Экономика, 2011. – 702 с.
7. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.

УДК 342.9

СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Гришина Н. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена з'ясуванню соціальної сутності та змісту адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності, характеристик та співвідношенню позитивної та негативної відповідальності.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, соціальна відповідальність, адміністративна відповідальність, ретроспективна відповідальність, перспективна відповідальність, держава, суспільство, права, обов'язки, мораль, дисципліна.

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению вопроса социальной сущности административной ответственности как вида юридической ответственности, а так же выявлению особенностей и соотношения позитивной и негативной ответственности.

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, социальная ответственность, административная ответственность, ретроспективная ответственность, перспективная ответственность, государство, общество, права, обязанности, мораль, дисциплина.

Annotation: This paper is devoted to the consideration of the social essence of administrative responsibility as a form of legal liability, as well as identifying the characteristics and the ratio of positive and negative responsibility.

Key words: responsibility, legal responsibility, social responsibility, administrative responsibility, retrospective responsibility, promising responsibility, the state, society, rights, duties, morals, discipline.

Проблеми юридичної відповідальності займають важливе місце у правознавстві, до них постійно звертаються спеціалісти в області загальної теорії, а також представники різних галузей юридичної науки.

Продовжує залишатися актуальним питання, пов'язане з визначенням суті і змісту юридичної відповідальності, з визначенням її поняття.

Юридична відповідальність – це реакція на правопорушення. Правопорушення – це підстава відповідальності; де присутнє правопорушення, там присутня (повинна бути) відповідальність; без

правопорушення немає відповідальності. Ці положення, що давно склалися, яскраво виражають тісний зв'язок між категоріями – правопорушення та відповідальності.

З недавнього часу деякими юристами пропонується тезис про відповідальність без правопорушення, заснований на загальносоціологічному терміні «відповідальність». З'являється прагнення збагатити традиційне поняття юридичної відповідальності, об'єднати його із загальносоціологічним поняттям та створити, таким чином, загальну категорію відповідальності.

Прихильники такого погляду вважають, що у сучасних умовах поняття відповідальності повинно мати більш широке значення, яке включає не тільки ретроспективну (негативну, пасивну) відповідальність (як наслідок правопорушення), але й відповідальність у позитивному розумінні. Під позитивною (перспективною, активною) відповідальністю розуміється певний внутрішній стан індивіда, його ставлення до порученої справи, суспільства, держави, колективу, до своєї поведінки (на сьогодні і в майбутньому), почуття самодисципліни, свідомості. Відповідальна поведінка – це така поведінка, яка характеризується глибоким усвідомленням необхідності дотримуватись вимог правових та моральних норм, поваги до закону, права і припускає активний вплив на хід подій, внесок у загальну справу, в розвиток суспільства [1, с. 143].

Коріння виникнення теорії позитивної відповідальності слід шукати там, де правова теорія перехрещується з пануючими в державі ідеологічними установками. Майже всі дослідники радянського періоду, які розробляли теорію позитивної юридичної відповідальності, як відправну точку використовували положення нормативних актів і партійних документів того часу з урахуванням відповідного ідеологічного підґрунтя. В.В. Ключков вказує, що про позитивну соціальну відповідальність говориться в багатьох партійних документах. Зміст позитивної соціальної відповідальності в тому, що кожна людина, якою б роботою вона не займалась, повинна сповна відповідати за доручену справу, виконувати її з більшою добросовістю, старанням і ініціативою, в тому, щоб кожен працював на совість, жив, неухильно дотримуючись норм соціалістичного співжиття. Із матеріалів двадцять сьомого з'їзду КПРС з усією очевидністю витікає, що позитивна соціальна відповідальність включає і позитивну юридичну відповідальність, що підвищення першої неможливе без зміцнення другої [2, с. 4-6].

Якщо в недалекому минулому й існували підстави для розвитку вчення про позитивну юридичну відповідальність у вигляді вимог тодішньої Конституції СРСР та величезної кількості партійних документів, то сьогодні цих підстав вже не існує. Навіть Конституція України не згадує відповідальність у будь-якому іншому розумінні, ніж ретроспективна юридична відповідальність, а всі питання щодо відношення людей до правових норм були викладені дуже просто й зрозуміло в статті 68: кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність виражається в усвідомленні особи необхідності неухильного та добросовісного виконання своїх обов'язків [3, с. 75]. Позитивна юридична відповідальність – це тривалий стан відносин суб'єкта відповідальності до своїх обов'язків [4, с. 37]. В особі виникає відповідальність не тоді, коли вона починає виконувати свої обов'язки, а тільки тоді, коли вона їх безпосередньо вже виконує [5, с. 52]. З наведеного випливає, що позитивна відповідальність – це виконання юридичного обов'язку, або виконання не тільки правових, а й моральних норм, а також – це внесок у розвиток суспільства. Позитивна відповідальність визначається як внутрішній стан індивіда, усвідомлення особи, його почуття обов'язку перед суспільством, державою, колективом, іншими громадянами та самим собою.

Таким чином, чіткого та однозначного визначення поняття позитивної відповідальності досі немає, а в існуючих визначеннях допускається підміна термінів і об'єднання різних категорій.

Проголошення відповідальністю обов'язок чинити передбачені законом діяння веде, з одного боку, до подвоєння термінології: одне і теж явище одночасно називається і самим обов'язком, і наслідком його невиконання, при цьому допускається змішання цих двох якісно різних явищ.

Покладений у вказані аспекти зміст настільки протилежний, що виключає не тільки сутність, але й термінологічну їх спільність [6, с. 51].

Визначення юридичного обов'язку існує у праві і має досить чіткий зміст. Також чітко визначено, що юридичні обов'язки повинні виконуватись, і вони виконуються у своїй більшості завдяки свідомому ставленню до них, а в деяких випадках – примусово.

Ці аксіоматичні положення давно, багаторазово, у різних варіантах відображались у науковій та популярній літературі. Новим є тільки те, що ці положення пропонується називати позитивною відповідальністю.

Якщо у зміст позитивної відповідальності включаються права, обов'язки, компетенція, то у такому широкому розумінні позитивна відповідальність втрачає конкретність і, по суті, зливається з поняттям права. І справді, права, обов'язки, компетенція (тобто знову права та обов'язки) – це і є право. У праві нема нічого, крім прав та обов'язків (та ретроспективної відповідальності, змістом якої також є права та обов'язки).

Про позитивну (перспективну) відповідальність не існує спеціальних монографічних досліджень. Про неї тільки пишуть (вже більш як десятиріччя) в окремих статтях чи роботах, де головним чином приділяється увага впровадженню самого терміну, доріканню на адресу негативної відповідальності в її односторонності, у визначенні задач – необхідність підняти почуття обов'язку, належного виконання обов'язку, дисципліни і так далі.

З вище сказаного видно, що, окрім виконання обов'язку, в поняття позитивної відповідальності включені такі категорії, як почуття свідомості індивіда, його внутрішня свідомість не тільки правового, але й морального обов'язку, які

витісняють поняття відповідальності за межі права: свідомість, почуття, мораль – категорії не правові.

Відповідальність повинна мати підстави. Підставою юридичної (ретроспективної) відповідальності є правопорушення. Але ж де підстави перспективної (позитивної) відповідальності? Існує погляд, що, наприклад, підставою державно – правової позитивної відповідальності є сам факт присвоєння спеціального державно – правового статусу (покладання на суб'єктів конкретних державно – правових функцій) [7, с. 47-48]. Треба думати, що й інші види позитивної відповідальності мають свої підстави. Але громадяни діють не тільки як працівники яких-небудь державних, суспільних чи інших організацій; вони здійснюють проступки, пов'язані з державною і суспільною діяльністю, але також з почуттям відповідальності (в позитивному розумінні).

Тому конструювання двох видів юридичної відповідальності – негативної та позитивної – чи об'єднання їх в одну специфічну юридичну категорію навряд чи допустимо. Бо зміст відносин положення суб'єкта так чи інакше різні: коли він належно користується своїми правами, добросовісно виконує обов'язки і коли він порушує їх.

І якщо все ж таки виникає потреба формулювання невідомого багатьом аспектного поняття, то пошуки в цьому напрямі не слід зводити до термінології, а тим більше нівелювати різного роду явищами.

Про позитивну відповідальність можна говорити з соціальної, філософської точки зору, як про взаємозв'язок індивіда та суспільства, що включає всі види зв'язку: політичний, економічний, особистий, моральний, юридичний та інші. Цей зв'язок виражається у відомій формулі: «Жити у суспільстві і бути вільним від суспільства неможливо» [8, с. 104]. В цьому розумінні відповідальність – категорія не тільки і не стільки юридична, а відповідальність – як активна позиція індивіда в суспільному житті.

У руслі широкого розуміння юридичної відповідальності почала формуватись концепція позитивної (активної, перспективної) відповідальності, яка майже одразу стала протиставлятися традиційній ретроспективній юридичній відповідальності (відповідальності за минулу поведінку).

Конструювання поняття відповідальності в межах правомирної поведінки (позитивна відповідальність) походить, перш за все, з посиланням на конституційні норми, оскільки в чинній Конституції сформульовані принципи відносин у сфері державного управління. Так, М.С. Строгович серед різних форм вираження позитивної відповідальності називає звіти депутатів перед обранцями, суддів – перед органами, що їх призначили, гласність судових процесів тощо. А далі наголошує, що громадянин, особа, установа, організація, посадова особа несе відповідальність, перш за все, за правильне виконання своїх обов'язків, тобто відповідальність у її позитивному розумінні [3, с. 73]. Аналогічно аргументують підстави позитивної відповідальності й інші автори. О.Е. Лейст навіть запропонував назвати цей вид позитивної відповідальності конституційною відповідальністю [9, с. 218].

Правовий зміст позитивної відповідальності характеризується, на думку багатьох авторів

(О.Е. Лейста, В.А. Тархов та інші), перш за все обов'язком того чи іншого органу або посадової особи регулярно звітуватись перед вищим органом чи посадовою особою, діяти в мкжах, що вказані останніми і під їх контролем, оцінювати роботу підопічних і у випадку ухилення від визначеної поведінки прийняти відповідні заходи впливу.

Більшість авторів, що підтримують позицію традиційного визначення юридичної відповідальності, відкидають існування позитивної відповідальності взагалі і тим більше її визначення через поняття юридичної відповідальності [10, с. 372; 11, с. 43]. Компромісна спроба розглянути позитивну і негативну відповідальність як два аспекти одного поняття відповідальності призводить, як стверджує О.Е. Лейст, до змішання в одному визначенні ознак різних явищ. На кінець, пропонується розглянути позитивну (активну, проспективну) та ретроспективну (негативну) відповідальність як два різних самостійних явища, які не можуть бути окреслені в одному понятті [12].

Найбільш глибокий аналіз позитивної відповідальності міститься в згаданій роботі О.Е. Лейста. Аргументуючи свій висновок про існування такого самостійного явища, як позитивна правова відповідальність, О.Е. Лейст вважає методологічно не правильною спробу спеціалістів (особливо в області управління, де поняття «відповідальність», як запевнюють автори, має значиму специфіку) дослідити позитивну відповідальність через механізм ретроспективної юридичної відповідальності, тобто через правопорушення, санкції і тому подібне, оскільки це не тільки суттєво заважає розкриттю специфіки позитивної відповідальності, але й вносить непорозуміння у вивчення ретроспективної, негативної відповідальності [9, с. 216]. Формулюючи таким чином свій теоретичний підхід до проблеми, автор розкриває зміст та види правової позитивної відповідальності як самостійного феномену. Але надалі автор повинен неодноразово повторювати, що не рідко ці два види відповідальності переплітаються між собою, а іноді переходять один в інший. Беручи до уваги, що юридична відповідальність розглядається через призму застосування санкцій, а позитивна правова відповідальність відрізняється невизначеністю поняття санкції в її традиційному розумінні, то ці визнання самі багато про що говорять.

Дійсно, якщо поняття юридичної відповідальності обмежувати застосуванням санкцій, то в усіх випадках підзвітності, підконтрольності базується на адміністративному підпорядкуванні або адміністративній (чи функціональній) залежності, яка, у свою чергу, передбачає можливість державного (чи державно-правового) примусу. Тільки один крок відмежовує при цьому юридичну відповідальність від позитивної відповідальності, якщо пригадати, що примусове виконання обов'язків, на думку О.Е. Лейста, є примусовою санкцією.

Уявляється, що конструкція позитивної відповідальності типу: розуміти свої дії, мати почуття відповідальності, підконтрольність, право призупинення чи відміни рішення вищим органом управління, розформування органа управління і тому подібне, тобто від самих загальних на межі

моральних, соціально-психологічних оцінок і засобів впливу до майже юридичних санкцій, - всі способи і форми примусу, тиску, реалізація державно-владних повноважень існують та застосовуються в адміністративній практиці. Можна додати до них, і про це свідчать конкретні соціологічні дослідження, багато інших, зокрема, соціально-психологічні регулятори відповідальної поведінки, які безпідставно ігноруються в юридичних дослідженнях феномену відповідальності.

Чи можливо об'єднати та виділити в самостійну категорію позитивної відповідальності всі ці різні за природою види примусу, що мають за мету активізувати професійну діяльність адміністративного корпусу державних службовців? Бо основним аргументом прихильників позитивної відповідальності є те, що вона спонукає до дії, забезпечує позитивними результатами та сама по собі не переслідує мети покарання.

Думається, що концепція позитивної відповідальності, а тим більше спроба затвердити її статус на протигагу ретроспективній юридичній відповідальності, з'явилася в якості розплати за розвиток на своїй власній основі, оскільки концепція юридичної відповідальності довгі роки формувалась та розвивалась за «своїми законами», поступово втрачала зв'язок із загальним поняттям соціальної відповідальності як формою соціального контролю суспільства за розвитком суспільних відносин, за соціально нормованими діями суб'єктів цих відносин і тому подібне. Тобто розплати за методологічне упушення.

Позитивна відповідальність повністю вписується у загальну концепцію соціальної відповідальності, точно так, як і юридична відповідальність є специфічним різновидом соціальної відповідальності, але не в розумінні її як кари, покарання за правопорушення, а в повному обсязі – як державно-правового контролю за суспільними відносинами, що регулюються специфічними соціальними нормами – правовими нормами. Тим самим проблема позитивної відповідальності як явища, що протистоїть юридичній відповідальності, знімається, але потребує подальшої розробки як проблема теоретична і досліджувальна, оскільки багатолітні односторонні вивчення юридичної відповідальності привели до того, що більшість з її аспектів лишилися майже не розкритими. Особливо це стосується тих галузей права, тих сфер суспільних відносин, де юридична відповідальність реалізується не у формі кари і де традиційні санкції виявилися неефективними, що сьогодні вимушені визнати спеціалісти в галузі права. Це перш за все сфера державного управління (адміністративне право) та сфера цивільно-правових відносин (цивільне право).

Д. Бернштейн, вивчаючи цю проблему, предметом свого дослідження окреслює соціально-нормативну відповідальність, визначаючи її як соціальну відповідальність у вузькому розумінні, адже у широкому змісті будь-яка відповідальність – соціальна, оскільки є відповідальністю перед людьми, суспільством. У соціальній відповідальності, на його думку, слід розрізняти два аспекти, два значення стосовно усіх соціальних норм: відповідальність за виконання обов'язку, що передбачена соціальною

нормою; відповідальність за порушення такого обов'язку.

Відповідальність за виконання означає обов'язок суб'єкта вчинити дії відповідно до вимог соціальних норм, обрати найбільш оптимальний, раціональний варіант поведінки, відзвітувати за виконання (якщо це вимагається) і взяти на себе наслідки невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків (тобто зазнати виховного впливу з боку певних соціальних сил і відшкодувати у тій мірі, у якій це можливо, заподіяну шкоду).

Відповідальність за порушення вимог соціальних норм означає обов'язок суб'єкта відповідальності взяти на себе негативні наслідки невиконання чи неналежного виконання вимог соціальної норми, тобто стати об'єктом соціального осуду, об'єктом застосування заходів виправного впливу (зазнати їх) з боку суспільства, держави, колективу, соціальної групи тощо (залежно від того, ким встановлена і хто зацікавлений у дотриманні даної норми) і своїми діями відшкодувати, компенсувати заподіяну шкоду [13, с. 35-36].

Наведені два аспекти відповідальності вказують на існування позитивної (перспективної) та негативної (ретроспективної) відповідальності. В свою чергу, ряд вчених розглядають «позитивну відповідальність» як частину (елемент) юридичної відповідальності і розуміють її як усвідомлений та сприйнятий особою (суб'єктом права) юридичний обов'язок. Так, В.А. Козлов вважає, що одним із суттєвих недоліків поняття юридичної відповідальності являється ігнорування того факту, що відповідальність включає в себе можливість прямо протилежних наслідків правового впливу – схвалення, заохочення. Тому не можна юридичну відповідальність представляти тільки як відповідальність за правопорушення, бо тоді залишаються не розглянуті позитивні моменти перспективної (активної) юридичної відповідальності, ті елементи морального, стимулюючого та організаційного порядку, що спонукають свідомому та активному вибору суб'єктом правомірної поведінки [14, с. 35-37]. Також розділяє цю точку зору і А.И. Санталов, який вважає, що відповідальність – складні суспільні відносини, перший (позитивний) елемент яких нерозривно пов'язаний з іншим (ретроспективним). Відповідальність у позитивному розумінні включає відповідальність у ретроспективному і навпаки – позитивна безвідповідальність дає основу для ретроспективної відповідальності [15, с. 8-9]. В межах адміністративно-правової науки теорію позитивної відповідальності досліджував В.А. Юсупов. Він назвав цей феномен «добровільною відповідальністю», розглядаючи його як елемент юридичної відповідальності, та доводить, що регламентуються ці відносини організаційними і заохочувальними нормами, а також актами їх застосування. Більшість посадових осіб і громадян у сфері управління, зазначає В.А. Юсупов, прагнуть виконати свій державний обов'язок. Кожний суб'єкт адміністративно-правових зв'язків знаходиться у психологічному відношенні до процесу державного управління. Тут проявляється свобода, свідомість, переконання особи, які і визначають її відповідальну

поведінку, і перш за все вони, а не примус, регулюють вчинки суб'єктів управління [16, с. 112].

Соціальна цінність юридичної відповідальності, на думку вказаних авторів, полягає не тільки в попереджувальному та охоронюючому впливу, але й в активному стимулюванні соціально-корисних видів правомірної поведінки.

Інша група вчених трактує позитивну відповідальність в якості елемента складу правомірної поведінки суб'єкта права, певного психічного відношення особи до скоєного – своєрідним антиподом вини. А.С. Шабуров при цьому не називає цю дефініцію позитивною відповідальністю, вважаючи її органічним елементом складу правомірної поведінки, якісно відокремленим правовим явищем, морально-психологічним критерієм, що характеризує особу в процесі виконання практичної діяльності [17, с. 4].

Ці дві концепції потребують більш чіткої та глибшої аргументації. Уявляючи позитивну відповідальність у вигляді усвідомленого особою (суб'єктом права) юридичного обов'язку, автори не зважають на те, що правовий обов'язок може існувати у вигляді обов'язку: а) активної поведінки; б) пасивної поведінки (утримання від дій); в) зазнавати заходів державно – примусового впливу (санкцій) [18, с. 128]. Прихильники цієї позиції чітко не визначають, якого роду обов'язки повинні бути усвідомлені і активно сприйняті суб'єктом. Наприклад, особа не може відповідально підійти до засобів примусу, що застосовуються – вона просто зобов'язана їх перетерпіти.

На думку С.Н. Братуся, теорія позитивної відповідальності не вносить нічого нового порівняно з категорією обов'язку, тому є штучною [19, с. 115]. І насправді, традиційне розуміння юридичної відповідальності в теорії права, законодавстві та практиці його застосування успішно виконувало свою службову функцію і без внесення в теорію відповідальності позитивного правового аспекту. Віднесення так званої «позитивної» відповідальності до правової відповідальності, стверджує Я.Н. Шевченко, означало б фактичну ліквідацію відповідальності як правового інституту, оскільки будь-який вид діяльності, що регулюється правом, можна було б вважати такою відповідальністю [20, с. 27].

Право встановлює різного роду обов'язки, які необхідно виконати стосовно того чи іншого виду діяльності, що здійснюється державними органами, суспільними організаціями, посадовими особами та громадянами. В загальній теорії права правомірною поведінку ділиться на допустиму поведінку, якій відповідає правове забезпечення дій, що виконуються, та суспільно корисна поведінка, що виникла в якості правового наслідку заохочення [21, с. 135]. З точки зору авторів теорії позитивної відповідальності як елемента складу правомірної поведінки, суспільно корисна поведінка передбачає певний елемент перевиконання обов'язків, покладених на суб'єкта юридичною нормою. Але чи можна будь-яке відхилення від встановленої поведінки в сторону перевиконання обов'язку розглядати як «позитивне», а психічне відношення особи до нього, його усвідомлення як позитивну відповідальність? Думається, що ні. Зрозуміло, це

міркування стосується імперативних правових норм, що встановлюють жорсткі рамки поведінки.

Представлена в літературі аргументація теорії позитивної відповідальності не опирається на наявну правову дійсність. Автори, що відстоюють її, не зуміли достатньо повно довести практичну значимість своєї теорії та перспективи її розвитку [22, с. 9-10]. Не дивлячись на критику, вказану на адресу сучасної теорії позитивної відповідальності, було б помилково заперечувати можливість подальшого розвитку теорії відповідальності і в аспекті заохочення особи за високо свідоме виконання правових обов'язків.

У цьому розумінні не виключається можливість представлення та розроблення нової юридичної конструкції, яка б могла зосереджувати в собі як відповідальність особи в соціально-політичному аспекті, так і в традиційному розумінні юридичну відповідальність [23, с. 30-36].

В останні роки в контексті створення правової держави, проблема відповідальності взагалі та юридичної особливо набула соціального відлуння. Тут на перший план, виступають питання юридичних обов'язків, оскільки саме на цій стадії у конкретній формі, безпосередньо торкається інтересів всіх учасників суспільних відносин, знаходить вираження один з основних принципів правової держави – взаємозв'язок держави та громадянина [24, с. 15-19].

На жаль, сьогодні переважна більшість людей керується в своєму житті не правовими приписами, а власними інтересами, які досить часто розходяться з інтересами держави та суспільства. Саме цим можна пояснити і наявність у Конституції України положення про те, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Якщо викласти цей принцип, припустивши, що юридична відповідальність виступає в двох аспектах – позитивному і ретроспективному, то він виглядатиме таким чином: незнання закону не звільняє від свідомого добровільного виконання всіма особами вимог правових норм та від реакції з боку уповноважених державних органів у випадку їх невиконання. Якщо друга частина цієї фрази досить логічна, то перша виглядає дещо абсурдною, оскільки не можна свідомо й добровільно виконувати приписи правових норм, не знаючи їх [25, с. 8].

Уявляється, що позитивна відповідальність має право на існування, але її слід розглядати тільки як структурний елемент системи соціальної відповідальності, а не як один із її аспектів. До речі, найбільш відомий серед дослідників проблеми соціальної відповідальності А.Ф. Плахотний наголошує на використанні саме поняття «система соціальної відповідальності» для характеристики комплексу, сукупності різноманітних її проявів, як з боку окремої особистості, так і з боку малої соціальної групи, класу, суспільства і всього людства в цілому [26, с. 8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Матузов Н.И. Социалистическая демократия как единство прав, обязанностей и ответственности. – Советское государство и право. – 1977. – № 11. – С. 143.
2. Клочков В.В. Социальная ответственность и уголовный закон / Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 1987. – № 2. – С. 4-6.
3. Строгович М.С. Сущность юридической

ответственности. – Советское государство и право. – 1979. – № 5. – С. 75.

4. Назаров Б.Л. О юридическом аспекте позитивной социальной ответственности. – Совет. государство и право. – 1981. – № 10. – С. 37.

5. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм. – Правоведение. – 1971. – № 3. – С. 52.

6. Кучинский В.А. Личность, свобода, право. – М., Юрид. лит. – 1978. – 367с.

7. Зражевская Т.А. Ответственность по советскому государственному праву. – Воронеж: Изд. Ворон. унив., 1980. – 234 с.

8. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – М.: Политиздат. Т.12. – 575с.

9. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы). – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.

10. Алексеев С.С. Проблемы теории права: В 2 т. Т.1. – Свердловск: Юрид. институт, 1972. – 396 с.

11. Самощенко И.С., Фарукшин М.Х. Ответственность по советскому законодательству. – М., Юрид. лит., 1971. – 211 с.

12. Петелин А.И. Проблемы правовой ответственности. – Омск, 1979.

13. Бренштейн Д.И. Правовая ответственность как вид социальной ответственности и пути ее обеспечения. – Ташкент, 1989. – 176 с.

14. Теория государства и права / Под ред. А.И. Королева и Л.С. Явича. – Л., Изд. ЛГУ, 1982. – 437 с.

15. Санталов А.И. Теоретические вопросы уголовной

ответственности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. – 399 с.

16. Юсупов В.А. Теория административного права. – М.: Юрид. лит., 1985. – 160 с.

17. Шабуров А.С. Социальная ответственность личности как элемент состава правомерного поведения // Вопросы совершенствования уголовно-правовых мер борьбы с преступностью. – Свердловск, 1983. – 499 с.

18. Алексеев С.С. Общая теория права. Т.2. – М.: Юрид.лит., 1982. – 359 с.

19. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). – М.: Юрид. лит., 1976. – 216 с.

20. Шевченко Я.Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних. – К.: Наукова думка, 1976. – 189 с.

21. Кудрявцев В.Н. Право и поведение. – М.: Наука, 1978. – 192 с.

22. Ответственность в управлении / Под ред. А.Е. Лунова и Б.М. Лазарева. – М.: Юрид. лит., 1985. – 415 с.

23. Николаева Л.А., Шмарцев А.Ю. Административно-правовой аспект юридической ответственности. Изв. вузов. – Правоведение. – 1989. – № 1. – С. 30-36.

24. Агеева Е.А. Юридическая ответственность в государственном управлении: (Социально-правовой аспект) / ЛГУ. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 142 с.

25. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.Н. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.

26. Плахотный А.Ф. Проблемы социальной ответственности. – Х.: Вища школа, 1981. – 192 с.

УДК 342.95

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМІВ ПАСПОРТИЗАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Ростовська К. В.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Статтю присвячено заходам адміністративного примусу за порушення режимів паспортизації та реєстрації фізичних осіб. Розглянуто заходи адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності за їх порушення. Проаналізовано основні нормативно-правові акти, що встановлюють відповідальність за порушення зазначених режимів.

Ключові слова: режим, паспортизація, реєстрація, примус, адміністративний проступок, злочин, відповідальність, оскарження.

Аннотация: Статья посвящена мерам административного принуждения за нарушение режимов паспортизации и регистрации физических лиц. Рассмотрены меры административной, уголовной и дисциплинарной ответственности за их нарушение. Проанализированы основные нормативно-правовые акты, которые устанавливают ответственность за нарушение указанных режимов.

Ключевые слова: режим, паспортизация, регистрация, принуждение, административный проступок, преступление, ответственность, обжалование.

Annotation: The article is devoted to administrative enforcement for violating modes certification and registration of individuals. Considered measures of administrative, criminal and disciplinary responsibility for their violation. Analyzed the basic regulations that establish liability for breach of these regimes.

Key words: mode, certification, registration, enforcement, administrative offense, crime, responsibility, appeal.

Під адміністративно-правовим режимом слід розуміти правову форму функціонування правовідносин, що складають предмет адміністративного права, які забезпечуються

спеціальним комплексом адміністративно-правових засобів завдяки чому досягається мета адміністративно-правового регулювання.

Адміністративно-правові режими паспортизації та реєстрації фізичних осіб є складовою адміністративно-правових режимів, з притаманними